

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Arany-
kor

Giuseppe Verdi
REQUIEM

2022. NOVEMBER 4., 19:30
OPERAHÁZ

SÜMEGI ESZTER szoprán

KOMLÓSI ILDIKÓ mezzoszoprán

FEKETE ATTILA tenor

FRIED PÉTER basszus

Közreműködik **A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ ZENEKARA ÉS ÉNEKKARA**

Karigazgató **CSIKI GÁBOR**

Karmester **ANTONELLO ALLEMANDI**

A Magyar Állami Operaház régi hagyománya, hogy a mindenszentek – halottak napja ünnepkörben műsorra tűzi Verdi nagyszabású *Requiem*jét.

A gyászmisét 1874-ben mutatták be, megírásának története azonban több évvel korábbra nyúlik vissza. Giuseppe Verdi (1813–1901) ugyanis az utolsó, *Libera me* tételt elsőként komponálta meg, mégpedig 1868-ban Gioachino Rossini halálára. *„Egy nagy nevet veszített a világ! Korunk legismeretebb, legnépszerűbb művésze volt, és ő volt Itália legnagyobb dicsősége! Amikor a másik, aki még él [Manzoni] nem lesz már, mi marad nekünk?”* Ezekkel a szavakkal fogalmazott Verdi értesülvén Rossini haláláról, ami után a legkiválóbb olasz zeneszerzők által közösen komponált *Requiem* javaslatát tette, hogy együtt tisztelegjenek az olasz komponista emléke előtt. Végül a javasolt Rossini-emlékceremónia zátonyra futott annak ellenére, hogy minden felkért zeneszerző időben elkészült az elvállalt *Requiem*-tétellel, Verdi maga a *Libera me*vel.

A *Libera me* megírása után a zeneszerző az *Aida*, illetve az *e-moll vonósnégyes* megírásával foglalatokodott. 1873-ban azonban meghalt a fentebb szintén említett Alessandro Manzoni költő, akit Verdi a végtelenségig tisztelt. Verdi és Manzoni (1785–1873) elkötelezett tagjai voltak a *Risorgimento* mozgalomnak, vagyis az évtizedes politikai és társadalmi törekvésnek, hogy egyesítsék az itáliai városállamokat egyetlen Itáliai Királysággá. Manzoni filozófiai és politikai vitairatok szerzője volt, emellett romantikus költő, regény- és drámaíró. Magyarul is olvasható regénye, a *Jegysek (I promessi sposi)*, amire sokan az olasz romantika egyik legnagyobb műveként tekintenek. A költő jelentőségét bizonyítja, hogy szülővárosa, Milánó róla nevezte el legnagyobb színházát.

Manzoni halálával tehát Verdi visszatért a *Requiem* komponálásához. *„Semmiféle köszönetet nem érdemlek azért az ajánlatomért, hogy Manzonink halálának évfordulójára gyászmisét írok. Lelki szükség indított rá, hogy legjobb erőimmel adjak tiszteletet ennek a nagy embernek, akiben éppúgy becsültem az író, mint az embert, mint a hazafiasság mintaképét”* – írta Verdi Milánó polgármesterének. 1874. április 10-én be is fejezte a művet, melynek eredeti címe: *Gyászmise Manzoni halálának évfordulójára, 1874. május 22.*

Alessandro Manzoni **MÁJUS ÖTÖDIKE**

Részlet

Csak volt. S ahogy megdermedett
a test, végsőt lehelve,
s hevert emléktelen, mivel
elszállott ritka lelke
úgy vált kővé e hírre a
döbrent-riadt világ,

Tőprengett búcsú-percein
a Végzet emberének;
nem tudva: hozzá vethető
mikor jön újra még egy,
s tapossa majd, mint tette ő,
a föld véres porát.

Láttam ragyogni trónusán
s – hallgattam; s váltakozva
láttam: zuhant, kelt, lent maradt,
amint fordult a sorsa;
ezernyi száj zengett, s az én
számon csak némaság. [...]

Csorba Győző fordítása

Verdi *Requiem*je a gyász személyes kifejezése, mely az egyházi liturgiából kölcsönzi szerkezetét és szövegét. Ám a katolikus gyászmise szövege Verdi számára kevésbé a hithez, mint inkább az érzelmkifejezés univerzális szükségletéhez kötődött. A komponista azon érzelmek sorát festi meg zenéjében, melyek egy szeretett személy elvesztésekor törnek felszínre: fájdalom, veszteség, szomorúság, düh, a végítélettől való félelem és a békében való remény egyaránt megjelenik a darabban. A Verdi *Requiem* drámái, operai minősége nem illik a megszokott templomi szertartáshoz, de szerzőjének soha nem is állt szándékában, hogy műve a liturgia részét képezze.

1 A *Május ötödike* (Il cinque maggio) című ódát Manzoni Napóleon halálára írta.

Hans von Bülow híres megjegyzése, mely szerint Verdi *Requiemje* „opera egyházi köntösben” negatív élű kritika volt. Viszont ha elveszünk a kritikai élt, valóban igaz, hogy nincs más olyan *Requiem*, mely ilyen közel állna a drámához és a feszültséghez, mint Verdié, melyet a folyton hullámzó érzelmek a nagyoperákhoz teszik hasonlónak.

A gyászmise liturgiája mindig változik: minden zeneszerző maga dönti el, hogy mely szövegrészeket zenésíti meg. Verdi a szokásos nyitósorokkal kezd: *Requiem aeternam dona eis, Domine* (*Adj, Uram, örök nyugodalmat nekik*), amit a kórus és a zenekar halkán intonál. A négy szólista csatlakozik az áradó *Kyrie eleisonnal* (*Uram, irgalmazz*), ami az azt követő *Dies irae*-t (*Harag napja*) még félelmetesebbé teszi. A szoprán és a tenor magas G-t tart, amit a mélyebb szólamok, az éles pikoló és a dübörgő nagydob kísér. A sodró erejű tétel a harag napjára figyelmeztet, amikor a rettenetes jóslat szerint a tűz elpusztítja a földet. A *Tuba mirum* (*Csodakürtök*) basszusszólo-tételt rézfúvósok monumentális kara vezet, megfestve a trombiták zengését, mely a végső ítélethez hív össze mindenkit. A *Szekvencia* íve a *Dies irae*-től a *Lacrimas*áig a teljes érzelmi spektrumot bejárja a kínzó rettegéstől a kegyelemért való finom könyörgésig.

A négy szólista által énekelt *Offertorium*, vagyis a *Domine Jesu* (*Urunk Jézus Krisztus*) és a *Hostias* (*Urunk, dicsőretdre bemutatjuk az áldozatot*) tételpár lágy kezdete, a krisztusi kegyelmet hangsúlyozza. Ringatózó metruma altatóra emlékeztet, és ahogy az énekesek megjelenítik a „szent fényt”, amit Isten Ábrahámnak és leszármazottjainak ígért, a vokális és a zenekari anyag egyaránt egyre fényesebbé válik. Verdi a pokol mélyéről (mély és sötét hangok) a megváltás fényességéhez vezet, és felkészt minket a *Sanctus* határtalan boldogságára, ahol a trombitafanfárok hirdetik, hogy „*Szent vagy, szent vagy, szent vagy, mindenség Ura, Istene. / Dicsőséged betölti a mennyet és a földet.*” Az *Agnus Dei*ben (*Isten Báránya*) Verdi zenéje befelé fordul, és egy egyszólamú, díszítéstől mentes, variációs panaszdal szól. Minimális zenekar kíséri csupán a kórust, a szoprán, majd a mezzoszoprán szólistát. Nyugtalan szopránzólo vezet be a *Libera me* (*Ments meg engem*) tételt. A korábbi részek drámaisága most visszatek, mintha a zeneszerző a bizonytalanság érzetével akarna minket magunkra hagyni: vajon mindenki számára eljön a megváltás? Többedszerre, de immár utoljára visszatér a *Dies irae* is, most azonban a kórus és a szoprán zárja le szinte hallhatatlanul suttogva: *Libera me. Ments meg engem.*

A *Requiem* első előadására 1874. május 22-én került sor, a milánói San Marco-székesegyházban, Verdi személyes vezénylete alatt. A siker olyan hatalmas volt, hogy Verdi és a négy szólista Európa-szerte bemutatta a gyászmisét. Tárgyalások folytak arról is, hogy erre a pesti Nemzeti Színházban is sor kerüljön. A tervből sajnos nem lett semmi, éppen mert a mester hangversenykörútjának programja annyira zsúfolt volt. Magyarországon először a Nemzeti Színház együttese Erkel Sándor vezényletével 1875-ben szólaltatta meg a *Requiemet*.²

A műsorlapot szerkesztette: Mátrai Diána Eszter

2 A műsorlap Elizabeth Schwartz, *Verdi's Requiem*, 2018. <https://www.orsymphony.org/concerts-tickets/program-notes/1718/verdis-requiem/> és Várnai Péter, *Oratóriumok könyve*, Zeneműkiadó, Bp., 1983. felhasználásával készült.